

Verwacht: de vertaling in het Albanees van 'Aan de rand van de wereld: Michel Houellebecq'

Aan de rand van de wereld: Michel Houellebecq, geschreven door Martin de Haan en vertaald door Aleksander Beciri (komt uit bij Skanderbeg Books, Albanië).

Persoonlijk ben ik niet zo'n fan van de hedendaagse Nederlandse literatuur. Ik weet niet waarom; misschien is het naar mijn smaak te stroperig of juist te waterig? Van de Albanese uitgever Skanderbeg books kreeg ik het verzoek om een boek uit het Nederlands in het Albanees te vertalen, *Aan de rand van de wereld: Michel Houellebecq* van Martin de Haan. *What the...* was mijn eerste reactie. Een vertaler die zijn auteur ophemelt. Tja, iedereen moet zijn brood verdienen. Kortom, ik zag er tegenop. Van de schrijvende Fransman Michel Houellebecq had ik niet zo'n hoge dunk. Een miezerig klein mannetje, naar mijn (voor)oordeel, dat pijn als handelsmerk gebruikt. Naarmate ik met het lezen/vertalen van het boek vorderde, werd de geportretteerde schrijver steeds minder miezerig. Nee, nog gekker, ik begon langzaam maar zeker te houden van Martins hoofdpersoon.

Cultus en cultuur

Misschien kwam dat door de manier waarop dit boek geschreven is: luchtig, informeel, ironisch,

grappig en serieus tegelijkertijd, pendelend van links naar rechts qua stijl, bedrieglijk makkelijk te vertalen op het eerste gezicht (inmiddels weet ik beter...). De auteur, overigens de vaste vertaler van zijn hoofdpersoon, heeft het idool Houellebecq terug op aarde gebracht, hij heeft hem weer menselijke proporties gegeven. Ook al hoort Michel Houellebecq tot de meest invloedrijke Franse schrijvers aller tijden, de auteur van *Aan de rand van de wereld* schroomt niet om zijn personage te confronteren met onbekende aspecten van zichzelf, met zijn eigen menselijke imperfecties, maar dan meesterlijk, zonder schending van zijn genialiteit. Wat voor mij dit boek moeilijk vertaalbaar maakt, zijn de bovengenoemde kwalificaties; vertalen van ironie blijft bijzonder zwaar want dat is ook cultuurgebonden.

Een ander aspect, ook cultuurgebonden, is omgaan met cultfiguren. Waar ik vandaan kom 'haat je iemand voor het leven of houd je van iemand voor het leven.' Gek hè? Michel Houellebecq is voor zijn lezers in Albanië een cultfiguur, hoe zullen ze reageren op een passage als: '... want backstage zat de schrijver met zijn toenmalige vrouw Marie-Pierre ergens weggedoken in een hoekje, met zijn hoofd in haar schoot: hij had het duidelijk niet makkelijk.' Of: 'We staan inmiddels in de keuken, waar hij voor de "nog niet ontaarde Hollander (toch?)" wat voorverpakte rauwe vis en gekookte garnalen op een schaal legt. Mét dipsausje uit een flesje, want "de gastvrijheid wil ook wat".' Ik weet dat nog niet, maar we zullen er snel genoeg achter komen.

Beate kloon

Een ander stuk waar ik moeite mee had, was het volgende: 'Het zojuist geciteerde gedicht komt in de roman weliswaar uit de pen van een beate kloon die zelf al aangeeft dat kunst en wetenschap voor hem en zijn soortgenoten niet zo belangrijk meer zijn (omdat de "prikkel van de individuele ijdelheid" is weggevallen).' Wie kan mij vertellen wat een beate kloon is? Elk afzonderlijk zijn het geen ingewikkelde woordjes: een kloon is een kloon en beaat stamt uit het Latijn, met al zijn uiteenlopende betekenissen. Maar die twee worden samen is een heel ander verhaal. Waar leidt die combinatie toe? Ik bestudeer de context nog een keer en dan valt het me op dat Houellebecq, die doorgaans toch romans schrijft over pijn en verdriet, nu opeens een vrolijk, huppelend gedicht over maneschijn, geluk en zaligheid uit de hoge hoed tovert, wat ik eigenlijk een beetje schijnheilig vind. En die betekenis zit ook ergens in het woord 'beaat' verscholen. Zo vertaalde ik het dan ook in het Albanees: 'schijnheilige kloon van zichzelf'. De uitgever was er absoluut niet gelukkig mee, de auteur zelf ook niet. Het werd 'gelukzalige kloon' (niet van zichzelf, maar een echte kloon, genetisch geprogrammeerd op geluk) in de vertaling. Best een zwaar vak, dat vertalen...

'Vertalen is een kunst'

Ik had geluk tijdens het vertaalproces, want Martin de Haan kent alle kneepjes van het vak. Hij durft zijn auteurs uit te dagen en neemt alle benodigde ruimte om de Franse teksten in het Nederlands op eigen benen te laten staan. In hoofdstuk tien *Praktische wenken voor de beginnende Houellebecqvertaler*, waarin hij in een allegro-stijl dit boek eindigt, breekt hij op een even elegante als ironische manier een lans voor zijn beroepsgroep. Mede daardoor – volgens hem is vertalen een kunst – bladerde ik van achter naar voor door mijn eerste versie en stuitte op de volgende zin: '...Houellebecq is een echte schrijver, dat zeker; maar zelfs als zijn gedachte-

experiment over een islamitische machtsovername niet is ingegeven door reactionaire dan wel racistische motieven, speelt de schrijver het Front National in de kaart...' Het was juist dat laatste fragment van de zin dat roet in het eten gooide. In mijn eigen taal betekent 'iemand in de kaart spelen' helemaal niets. Dan blijven twee opties over: valsspelen, doen alsof mijn neus bloedt en de zin 'weglaten' (per slot van rekening kent de auteur geen Albanees) of mijn hersens pijnigen en alsnog een fatsoenlijke oplossing zoeken. Toen herinnerde ik me een uitdrukking van mijn vader: 'water naar iemands molen brengen,' of 'kijk uit, want op het einde van de dag brengt iedereen water naar zijn eigen molen.' Kortom, ik zag opeens het licht en het laatste gedeelte van de zin werd '...brengt de schrijver water naar de molen van het Front National', wat in het Nederlands waarschijnlijk nergens op slaat, maar in het Albanees wel. We hadden daar watermolens voor het malen van maïs en tarwe en weinig water, dus de richting waarin het water stroomde, was essentieel. (Gelukkig weet de schrijver zelf hier niets van... dus yesss...) Had hij die tien praktische wenken voor beginners maar niet moeten schrijven.

Feit is dat *Aan de rand van de wereld* de lezer behoorlijk door elkaar schudt, en achteraf moet ik het werkwoord 'ophemelen' vervangen door 'onthemelen' (als dit werkwoord zou bestaan...). Waar komt dat door? Is Martin de Haan een goede vertaler of een goede schrijver? Of kampt hij met zijn identiteit? Misschien wel allebei. Persoonlijk vind ik dat hij genoeg vertaald heeft. Lezen is een kwestie van smaak maar sinds A. den Doolaard heb ik geen Nederlands boek uit kunnen lezen. Misschien heeft de auteur van *Aan de rand van de wereld*: *Michel Houellebecq*, zijn roeping gevonden. In ieder geval zal ik zijn boeken zeker lezen – vertaald of in het origineel.